

Vincze Gábor:

“Non recuso laborem”

Márton Áron gyulafehérvári római katolikus püspök

A kézirat a "Nagy képes milleniumi arcképcsarnok (100 portré a magyar történelemből)" c. kötet számára készült, ám abban csak a szerkesztő által önkényesen, hozzá nem értő módon megcsonkított változat olvasható.

“A Teremtő Isten elgondolása szerint a kis népek létjoga éppoly erős, mint a nagyoké.”

Márton Áron csíkszentdomokosi székely földműves családban látta meg a napvilágot 1896-ban. A tehetséges gyermeket szülei az elemi elvégzése után, 1910-ben beírták a csíkszeredai római katolikus főgimnáziumba (ma ez az intézmény Márton Áron nevét viseli), majd 1915-ben Gyulafehérváron a kisszeminariumban érettségizett le. Ezt követően önként jelentkezett harctéri szolgálatra, ahol a katonái által rajongásig szeretett “kishadnagy” háromszor is megsebesült. A háború végén hazatért szülőfalujába, és gazdálkodni kezdett. 1920-ban visszament Gyulafehérvárra a teológiára, és négy év múltán *gr. Majláth Gusztáv Károly* gyulafehérvári római katolikus püspök pappá szentelte. Kezdetben szülőföldjén, Ditróban és Gyergyószentmiklóson volt káplán, majd 1928 júliusától egy évig a marosvásárhelyi katolikus főgimnázium igazgatóhelyettese lett. A Székelyföldön már ezekben az években híre ment a későbbi püspöknek, ugyanis nagy hatású szónoklataira még a nem-katolikusok is elmentek. 1930 október 1-vel Majláth püspök gyulafehérvári udvari káplánná és levéltárossá nevezte ki. A Gyulafehérváron eltöltött majd' két év alatt mint a püspök bizalmi embere, közelről láthatta az egyháza elleni támadásokat, illetve a Konkordátum megkötése előtti diplomáciai csatározásokat. Ekkor jutott először a pápa színe elé, ugyanis Majláth püspök 1931 novemberében bemutatta Márton Áront XI. Piusnak, mint az egyetemi ifjúság népszerű szónokát. Negyven évnek kell elteltie, mire – már püspökként – ismét kijuthat Rómába...

A publicista és népnevelő

1932. szeptember 1-től ő lett a püspök titkára, azonban egy hónappal később Gyulafehérvárról Erdély fővárosába kellett költözzön, ugyanis őt nevezte ki Majláth Gusztáv Károly a Kolozsváron tanuló magyar katolikus egyetemi és főiskolai ifjúság lelkipásztorává. A püspök azért küldte el maga mellől kedvelt emberét, mert a kolozsvári magyar hallgatók – akik előtt Márton Áron *Az eszmék és irányzatok mérlege* címmel nagy visszhangot kiváltó előadással vált népszerűvé – kimondottan kérték: előljárói őt nevezzék ki lelki vezetőjüké.

Erdélyszerte akkor lett igazán ismert személyiség, amikor 1933 őszén *György Lajos* irodalomtörténésszel megindították az *Erdélyi Iskola* című folyóiratot. Ettől kezdve Erdély egyetlen magyar pedagógiai folyóiratának hasábjain egyre-másra jelentek meg azok az írásai, amelyekben mindenkit érdeklő, aktuális kérdésekben foglalt állást. Így például ostromozta a magyar középosztály soraiban tapasztalható egykézést, élesen elítélve az abortuszt. Az *Erdélyi Iskola* hasábjain megjelent írásaiból már kirajzolódik az a kisebbségpolitikus, amely teljes valójában az 1945–46-os évben mutatkozik meg. Elgondolkodtató, hogy 1935 márciusában (a *Kulturharc kellős közepén* című írásában) ugyanazt hányja szemére az akkori magyar kisebbségi vezetőknek, mint 1946-ban a Magyar Népi Szövetség vezetésének az akkori ellenzéke: *“Nagyobb bajok elkerülése reményében kisebbnek vélt dolgokban eddig többször engedtünk. És mindig megjártuk...”*

Ami "világnézetét" illeti, egyaránt elítélte a liberalizmust, a marxizmust, annak szélsőséges változatát, a bolsevizmust, és a fasizmust, emellett azonban számos cikkében síkra szállt a szociális igazságosság megteremtése mellett. Írásainak talán legnagyobb részében az ifjúság kérdésével, a népnevelés feladataival foglalkozott. Valószínűleg ennek köszönhető, hogy 1934 tavaszán megbízták az *Erdélyi Római Katolikus Népszövetség* egyetemi és főiskolai szakosztályának vezetésével, majd szeptemberben a Népszövetség közgyűlése a szervezet igazgatójává választotta. Márton Áron új életet vitt az egyesületbe. Tevékenysége rendkívül sokoldalú volt. Az ő nevéhez fűződik például az egyházmegye területén az iskolán kívüli népnevelés megszervezése. A kántorokat arra kötelezte, hogy a Népszövetség keretén belül ifjúsági énekkarokat szervezzenek, a tanítóknak pedig elrendelte, hogy kapcsolódjanak be az egyesületi tevékenységbe. Szervezett továbbképző tanfolyamokat, megalakította a Katolikus Népszövetség orvosi és pedagógiai szakosztályait, emellett kölcsön-alapot hozott létre. 1938. december 24-én *XI. Pius* pápa Márton Áron kolozsvári plébánost, kolozs-dobokai főesperest nevezte ki a gyulafehérvári egyházmegye új megyéspüspökévé. A hírt az erdélyi magyar katolikus társadalom osztatlan örömmel fogadta, hiszen a plébános régóta népszerű, és igen tekintélyes személyiség volt. Tekintélye ezután csak tovább növekedett, míg aztán a 2. világháború küszöbén a magyar közvélemény szinte egyöntetűen az erdélyi magyarság egyik "vezérfiújának" tekintette.

A kisebbségpolitikus

Bár Márton Áron a direkt politizálástól tartózkodott, támogatta a magyar politikai elit reformszárnyát. Amikor pedig a két világháború közti korszak utolsó parlamenti választását követően *II. Károly Varga Béla* unitárius és *Vásárhelyi János* református püspökökkel együtt őt is kinevezte a szenátus tagjának, bár a szenátus napi munkájába nem kapcsolódott be, de megfelelő információkkal rendelkezett arról, hogy a királydiktatúra álparlamentarista körülményei között milyen sziszifuszi küzdelmet kénytelen folytatni az akkori magyar politikai vezetés a kisebbségi jogok védelme érdekében.

A 2. bécsi döntés teljesen úgy helyzet elé állította Gyulafehérvár püspökét. Az ún. belvederei határ ugyanis hívei döntő részét Magyarországhoz csatolta, az egyházmegye székhelye azonban továbbra is Románia fennhatósága alatt maradt. Bár az új államhatár megvonását követő hetekben-hónapokban – önként, vagy a fasiszta román államapparátus kényszerének engedelmességgel – tíz- és tízezrek költöztek át Dél-Erdélyből Észak-Erdélybe, vagy a trianoni Magyarország területére, Márton Áron mégis a helybenmaradást választotta.

Tudatosan cselekedett így, hiszen nem akarta, hogy a "maradék nyáj" pásztor nélkül maradjon. Úgy gondolta, hogy a kisebbségi lét szorításában élő magyarságnak nagyobb szüksége van rá, mint az anyaországhoz visszakerült észak-erdélyieknek. (A Magyarországhoz került római katolikusok lelki gondozásának irányítását *Sándor Imre*, Kolozsvárra települt püspöki helytartó végezte.)

Az elkövetkező négy évben a püspök a dél-erdélyi magyarság nemhivatalos erkölcsi-szellemi vezetőjének számított. Szavára egyaránt odafigyeltek Bukarestben és Budapesten is. Emberi nagyságát jól mutatja az is, hogy nem csak a dél-erdélyi magyarság tervszerű kifosztása, a magyar férfiak tömeges katonai munkatáborokba történő elhurcolása ellen tiltakozott különböző román illetékeseknek küldött memorandumaiban, hanem az észak-erdélyi zsidóság elhurcolása miatt is felemelte szavát. 1944. május 18-án a papszentelésre Kolozsvárra érkező püspök a Szent Mihály templomban tartott beszédében burkoltan ugyan, de elítélte az antiszemitizmust, és dicsérte azokat a híveit, akik aggódtak a hatóságok zsidó-politikája miatt. (Másnap, szűk körben a püspök sokkal nyíltabban beszélhetett: a *Mária Kongregáció* tagjai előtt tartott beszédében kifejtette, hogy Magyarország ismét elveszítette a háborút, és miközben Romániában bűjtatják a zsidókat, a magyar kormány a zsidók deportálásával "megfosztotta önmagát egyetlen fegyvertől, az erkölcsi elvekre való hivatkozás lehetőségétől", amellyel a dél-erdélyi magyarság érdekeit igyekezett védeni a román hatóságok előtt.) Ámbátor a Szent Mihály templomban elhangzott beszédét a kolozsvári, vagy a budapesti lapok nem közölhették le, annak igen komoly visszhangja lett, emiatt sokan attól féltették Márton Áront, hogy a hatóságok letartóztatják. Erre nem került sor. A püspök azonban mielőtt visszatért dél-erdélyi székhelyére, május 18-án levelet írt *Jaross Andor*

belügyminiszternek, amelyben arra kérte, hogy: *“az embertelenséget akadályozzák meg, vagy ha erre nem képesek, ne működjenek közre több ezer ember elpusztítására irányuló cselekményben közre.”* (A levél másolatát, valamint a Szent Mihály templomban elhangzott beszédének szövegét eljuttatta *Angelo Rotta* pápai nunciusnak és *Serédi Jusztinián* hercegprímásnak is.)

A püspök a világháború alatt tanúsított magatartásával nem csak a konzervatív-liberális középosztály és az egyházaikhoz kötődő vidéki földművesség osztatlan elismerését vívta ki, hanem még a magyar baloldal jó része is respektálta őt. Erre utal egy, az 1944. augusztus 23-i bukaresti kiugrás után egy évvel, ismeretlen személy által készített beszámoló is, amelyben az illető arról tájékoztatta az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, hogy *“Erdély magyarságának vezetői (a kommunista, szociáldemokrata vezetőket sem véve ki) augusztus 23-án bizalmasan felkeresték Márton Áron erdélyi püspököt és kérték, hogy vegye át a magyarság vezetését”*. A püspök azonban ennek a felkérésnek nem tehetett eleget, ugyanis a román hatóságok őt, és mindazokat a magyar politikai-közéleti személyiségeket, (*Szász Pált, Jakabffy Elemért, gr. Teleki Bélát, Vita Sándort* és másokat), akik támaszai lehettek volna, 1944 szeptember-november folyamán a román és a szovjet katonai hatóságok – több tízezer magyar civil lakossal együtt – internálták, illetve elhurcolták. Részben emiatt aztán a *Magyar Dolgozók Szövetsége/MADOSZ* (amely 1944 októberében fölvette a *Magyar Népi Szövetség/MNSZ* nevet) köré tömörülő kis kommunista csoport úgy Dél-, mint Észak-Erdélyben monopolizálni tudta az erdélyi magyarság politikai érdekképviseletét; sikerrel akadályozták meg, hogy a magyar jobboldal önálló érdekképviseleti szervezetet, vagy saját politikai lapot indítson, a potenciális konkurenciát, mint például a püspök egyik bizalmasa, *Puskás Lajos* által vezetett kolozsvári *Tíz Szervezetet* felszámolta.

Bár az köztudott volt, hogy az MNSZ tényleges irányítása egy szűk kommunista csoport kezében van, ennek ellenére kezdetben a püspök is támogatta a szervezetet. Abban reménykedett ugyanis, hogy a szovjetek által támogatott román baloldali pártok hatalomra kerülése esetén az MNSZ sikeres érdekvédelmi harcot fog folytatni. 1945 nyarán-őszén azonban a püspök, és vele együtt a magyar társadalom egy jelentékeny része rá kellett döbbenjen, hogy az MNSZ vezetői fontosabbnak tartják a Groza-kormány támogatását, mint a kisebbségi sérelmek felszámolását, annak ellenére, hogy a magyar sajtó által előszeretettel *“magyarbarát”* politikusnak tartott *Petru Groza* hatalomra kerülését követően többek közt tovább folyt többek közt az erdélyi magyarság tudatos pauperizációja, gazdasági javaitól történő megfosztása.

Márton Áron ekkor már úgy vélte, hogy hiábavaló abban reménykedni, miszerint a korábbi történelmi pártokkal szemben a román baloldal majd méltányos kisebbségpolitikát fog folytatni. Egy 1945. szeptember 12-i keltezésű, *Dálnoki Miklós Bélának* küldött, aláíratlan levélben már arról tájékoztatták az ideiglenes nemzeti kormány vezetőjét, hogy Márton Áron *“lehetetlennek tartja a két népnek olyan együttélését, amilyen volt Dél-Erdélyben a mai napig...”*, ezért arra kérték a magyar vezetést, hogy az *“minden erővel”* igyekezzen a Partiumot visszaszerezni, emellett pedig a béketárgyalások során érvék el, hogy a történelmi Erdélyt a Saar-vidék módjára helyezték 10–15 évre nemzetközi ellenőrzés alá.

A püspök és a köréje tömörülő kis értelmiségi csoport konkrét cselekvésre csak azt követően szánta el magát, hogy az MNSZ országos vezetése – Groza és az RKP vezetésének nyomására a november 15–17. közt megtartott marosvásárhelyi intézőbizottsági ülésen egy olyan értelmű nyilatkozatot adott ki, mely szerint az erdélyi magyarság elutasít minden olyan törekvést, amely megváltoztatná a trianoni magyar–román határt.

Márton Áron ebben a helyzetben úgy gondolta, mindenképp fel kell hívni Groza és a nagyhatalmak vezetőinek figyelmét arra, hogy a nyilatkozatban foglaltak nem az erdélyi magyarságnak, hanem csupán az MNSZ Groza-kormányt feltétlenül támogató, az RKP vezetésétől függő országos vezetésének véleményét tükrözik.

Népének sorsa fölötti aggodalmában a püspök személyes levéllel fordult Groza miniszterelnökhöz, feltárva előtte az erdélyi magyarság legsúlyosabb sérelmeit, tisztázva az

erdélyi magyarságnak a határkérdéshez való viszonyát. 1946. január 28-i, Petru Grozának írott levelében – melyet az MNSZ országos vezetőségének is megküldött – kíméletlen őszinteséggel tárta fel az erdélyi magyarság szenvedéseit, majd a sérelmek felsorolása után, - a novemberi kiáltványra utalva -, a kijelentette: *“Nagyméltóságodat nem téveszthetik meg azok a nyilatkozatok, amelyeket egyesek a magyarság nevében tesznek, illetve a magyarságnak sugalmaznak. A romániai magyarságnak ma sincs magaválasztotta politikai képviselője... Mozgási, gyülekezési, szólási szabadsága kizárólag annak a csoportnak volt, amely a Magyar Népi Szövetséget alkotta... A Magyar Népi Szövetség egyes vezető emberei - saját elhatározásukból-e, vagy kívánságra?, nem tudjuk - olyan tartalmú politikai nyilatkozatokat kockáztattak meg, melyek a magyarság egyetemében élénk tiltakozást váltottak ki. Mindezek következtében a magyar tömegek a Magyar Népi Szövetséggel mind élesebben szembefordultak, és annak vezetőit a legsúlyosabb vádakkal illetik. A Magyar Népi Szövetség ezek ellenére igyekszik pozícióját megtartani, de az eszközök, amelyeket ennek érdekében éppen ezekben a napokban alkalmazásba vett, a terror jegyeit viselik magukon.”* Feltehetően 1946 tavaszán a püspök kezdeményezésére Kolozsváron bizalmas értekezlet tartott a Márton Áron köré tömörülő kis csoport. A Venczel József egyetemi tanár, Márton Áron püspök bizalmasa, Szász Pál, az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület (EMGE) vezetője, Korparich Ede, a Kaláka Szövetkezeti Központ elnöke, Lakatos István szociáldemokrata politikus, a Szövetség Szövetkezeti Központ elnöke, Buza László nemzetközi jogász egyetemi tanár, Juhász István, az Erdélyi Tudományos Intézet egyik vezetője és Nagy Géza, az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) titkára részvételével megtartott tanácskozáson megbízták Venczelt, hogy dolgozza ki, miként lehet úgy ketté osztani Erdélyt, hogy a lehető legkevesebb román kerüljön Magyarországra és minél kevesebb magyar maradjon Romániában. (Ez a határtervezet egyelőre nem került elő. Ahogy utólag rekonstruálható, a Venczel által meghúzott határ után Magyarországhoz került volna mintegy 1.350.000 magyar és 850.000 román.) Emellett 1946 április végén elkészítettek egy memorandumot (amit Márton Áron, Szász Pál, Korparich Ede, Lakatos István és Vásárhelyi János református püspök írtak alá) melyben felhívták a budapesti kormány figyelmét arra, hogy: *“Az erdélyi magyarság felfogása szerint, sem neki magának, sem pedig a magyar kormánynak nincsen joga Erdély tekintetében, amely a magyarság összességének is létfontosságú kérdése, önkéntes felajánlással területi lemondásba belemenni... A magyarság most már minden román politikai rendszert megismert, de tûrhető életviszonyokat számára egyik sem hozott... Az erdélyi magyarság pedig éppen ezért elvárja, hogy a magyar kormány a maga részéről is mindent el fog követni annak érdekében, hogy a béketárgyaláson az erdélyi magyarságot kielégítő területi rendezés jöjjön létre.”* Az április 29-i keltezésű memorandumot eljuttatták Nékám Sándor bukaresti ügyvivőnek, és az kikerült a párizsi békedelegációhoz is. Ezt a nyilatkozatot aláírói a magyar igények alátámasztására szánták, a külügyminisztérium a békeelőkészítő jegyzékeiben azonban még sem tudta ezt felhasználni, ugyanis ekkorra a Külügyminiszterek Tanácsa lezárta a területi kérdések megvitatását.

Márton Áronék memorandumja – sikertelen volta ellenére is – fontos dokumentuma e korszaknak, ugyanis világosan megmutatja, hogy az erdélyi magyar társadalom nagyobb részének valós szándékait, érzéseit tolmácsoló kis csoport nem osztotta azt a véleményt, miszerint a romániai magyar nemzetiség kizárólag a Groza (illetve az RKP) által irányított Romániában képzelel el a jövőjét...

1946. június 11-én, a hagyományos csíksomlyói pünkösdi búcsún, addig még soha nem látott tömeg, mintegy 140–150.000 ember vett részt. Nem csak a katolikusok voltak jelen, hanem nagy számban a magyar protestáns egyházak hívei is. Ekkorra már Erdélybe is eljutott a párizsi határozat híre (a *Külügyminiszterek Tanácsa* ugyanis május 7-én döntött Erdély kérdésében, jóváhagyva az 1938-as magyar–román határt), amelynek hatására a különben igen fegyelmezett csoportokban felvonuló tömeg hangulata rendkívül nyomott és egyben annyira feszült volt, hogy az elkeseredettség könnyen politikai tüntetésben robbanhatott volna ki. Hallatszottak olyan hangok is, amelyek azt kívánták, hogy az összegyűlt tömegnek – az 1918.

december 1-i gyulafehérvári példa nyomán – nemzetgyűléssé kellene átalakulnia és a párizsi határozat elleni tiltakozás jeléül a Magyarországhoz való csatlakozást kellene követelni. Ilyen körülmények között Márton Áronra hárult az a feladat, hogy az indulatokat levezesse. Beszédében a püspök egyfelől tiltakozott a nagyhatalmi döntés ellen, másfelől azonban a tömegszenvédélyeket is igyekezett levezetni. *“A párizsi határozat tulajdonképpeni jelentését ma sem ismerjük... Az a keserű csalódás azonban, mely a hírek hatása alatt a lelkeken erőt vett és amely sokakat már a kétségbeesés örvénye felé sodort; továbbá az a támadó gyűlölet, mely ugyanerre a hírre a másik oldalról ellenünk újult erővel fellángolt, kötelességünkkel teszi, hogy aggodalmunknak hangot adjunk... Szabad emberhez és szabad néphez méltó életet kívánunk élni, mert ehhez Isten-adta jogunk van... Aggódtak a hatóságok, hogy nyílt politikai tüntetések lesznek. De Ti imádkozni jöttetek ide, s én épültem azon a példás fegyelmen, amelyet útközben tanúsítottatok. Ugyanilyen fegyelmezetten térjete vissza.”*

Hazafelé vezető útjában a szentkeresztbányai munkások köszönetet mondtak a csíksomlyói beszédért. Hogy ebben az időben már mekkora tekintélye volt a püspöknek, azt többek közt az is jól mutatja, hogy a búcsú után Marosvásárhelyen a református esperesi kerület tanácsa közölte Márton Áronnal, hogy mögötte áll minden hasonló természetű megnyilatkozásában. Ugyanezt hozták tudomására az unitáriusok is. (Márton Áron csíksomlyói beszédét ekkor már az erdélyi magyar sajtó nem közölhette!)

1946. november 19-én (durva csalással) a kommunisták nyerték meg a parlamenti választásokat, 1947 februárjában pedig Párizsban aláírták a békeszerződéseket, mely eldöntötte az erdélyi magyarság jövőjét is. Kiderült, hogy Márton Áronnak volt igaza: amint Románia aláírta a békeszerződést, a magyarságnak tett “engedmények” is megszűntek, a további jogbővítésre már nem nyílt lehetőség.

Egyházának védelmezője

A békeszerződés aláírásának évében az RKP megkezdte hadjáratát a politikai ellenzékkel szemben. Ebbe a hadjáratba természetesen magyar szövetségese, az MNSZ is bekapcsolódott: elkezdődött a magyar intézmények “megtisztítása”, leszámolás mindazokkal, akik korábban nyíltan szembe fordultak, vagy “csak” nem támogatták az MNSZ korábbi politikáját. Az ekkor elkezdődő tisztogatások közvetlenül már Márton Áront is érintették: egyik bizalmasát, Venczel Józsefet, a *Bolyai Tudományegyetem* tanárát 1947. március 25-én éjszaka elhurcolták hazulról és hónapokig bírósági ítélet nélkül tartották fogva a pitești-i internáló táborban. Három hónappal később a püspök másik bizalmasát, az *Egyházmegyei Tanács* világi elnökét, György Lajos egyetemi tanárt érte durva sajtótámadás. A június 27-i MNSZ-lapban, a *Világosságban* megjelent kirohanást követően, július 7-én Márton Áron arra hivatkozva, hogy az erdélyi katolikus egyház egyik világi vezetőjét ért támadás minden bizonnyal az MNSZ vezetőségének hozzájárulásával jelent meg, körlevelében utasította egyházmegyéje összes lelkészét, hogy tartózkodjanak a Népi Szövetséggel való mindennemű együttműködéstől. 1947 nyarán még csak a magyar kisebbség érdekvédelmi szervezetének induló, de ekkorra már az RKP szócsovévé váló MNSZ-szel vette fel a kesztyűt, 1948-ban azonban már a kommunista államhatalommal is nyíltan konfrontálódott. Lényegében három olyan kérdés volt, amelyben a püspök nem volt hajlandó Bukarest elvárásainak eleget tenni: az egyházi státútum, az egyházi iskolák és egyes püspökségek megszüntetése kérdésében.

Ami az elsőt illeti, ennek lényege röviden akként foglalható össze, hogy Márton Áron – az erdélyi protestáns egyházak vezetőivel elletétben – megtagadta, hogy olyan szellemben alakítsák át a státútumukat, ahogyan azt a vallásügyi minisztérium elvárná, hiszen ez utóbbi ellentétes lett volna az egyházi kánonjoggal, és önként alárendelte volna a katolikus egyházat a világi hatalomnak.

Másik konfliktus az egyházi iskolák kérdése miatt alakult ki. Erre az adott elsődlegesen okot, hogy – akár csak a régió többi országában – Romániában is megkezdődött a szovjet típusú totalitáriánus rendszer kiépítése, melynek egyik első lépése az volt, hogy a bukaresti

parlament 1948. április 13-án megszavazta az új – szovjet mintára megalkotott – alkotmányt, amely az állam monopóliumává tette az oktatást. Márton Áron már az alkotmánytervezet szövegének nyilvánosságra hozatalát követően számos fórumon tiltakozott a készülõ államosítások ellen. Nem meglepõ, hogy május végén *Takács Lajos* nemzetiségügyi államtitkárnak – a bukaresti magyar követtel történt beszélgetés során – az volt a véleménye, hogy “*Márton Áron úgyszólván kivonta a véres kardot és minden rendelkezésére álló eszközzel támadásba ment át.*” Az egyházi iskolák államosítása az augusztus 3-i oktatási törvénnyel következett be. Ez elsõsorban az erdélyi történelmi egyházakat sújtotta, hiszen ezek rendelkeztek igazán széleskörû oktatási hálózattal: csak a gyulafehérvári egyházmegyének 12 óvodáját, 173 elemi iskoláját, 10 fõgimnáziumát, 2 tanítóképzõt és más felsõoktatási intézményét államosították. A püspök az augusztusi jogszabály megjelenése után sem törõdött bele abba, hogy az egyház több évszázados iskolái egy tollvonással az állam tulajdonába mennek át. Például 1948. szeptember 15-i körlevelében kijelentette: “*Nem veheti senki rossz néven, ha iskoláink és nevelõintézeteink elvesztése fölött könnyeket hullatunk... Nem vehetik rossz néven azt sem, ha iskoláink visszaszerzése érdekében a törvényes lehetõségeket és eszközöket felhasználjuk.*”

A harmadik fõbb konfliktusforrás az augusztus 4-i, 177. számú “kultusztörvény” azon rendelkezése volt, mely szerint minimum 750.000 hívõ alkothat egy püspökséget (az ennél kevesebb hívõvel rendelkező unitárius és zsinat-prespiteri evangélikus egyházzal a törvényalkotók kivételt tettek), aminek következtében csak a gyulafehérvári római püspökséget ismerték el, a szatmári, váradi, temesvári püspökségeket csupán esperesi kerületeknek tekintették, és ezen egyházmegyék püspökeit nyugdíjazták. Csakhogy ezt az érintett püspökök nem voltak hajlandók tudomásul venni, hiszen õket csak a pápa küldhette volna nyugdíjba, ezért nyíltan megtagadták az engedelmességet Bukarestnek.

Márton Áron 1948–49-ben pontosan látta, hogy a kommunista hatalom úgymond maga alá akarja gyûrni a még utolsó, autonómnak mondható intézményt, az erdélyi katolikus egyházat, illetve el akarja azt szakítani Rómától. Mivel számított rá, hogy elõbb-utóbb letartóztatják, mindenképp el akarta kerülni, hogy egyháza vezetõ nélkül maradjon. Emiatt titokban több, általa kinevezett püspököt, ún. ordináriust fõlszentelt, azzal a céllal, hogy püspöktársai, vagy az õ letartóztatása esetén azok vegyék át az egyházmegyék kormányzását.

1949 elején már csak egyedül õ állt ellen a kommunista diktatúra nyomásának, hiszen a potenciális szövetségesét, a görögkatolikus egyházat 1948. december 1-ével “egyesítették” az ortodox egyházba, püspökeit letartóztatták. Tudta, hogy hamarosan az õ egyházára kerül sor. Erre utal 1948. október 11-i körlevelében is: “*Azok a megdöbbentõ események, amelyek görögkatolikus testvéreinkkel történtek, semmi kétséget nem hagynak fenn afelõl, hogy számunkra is elkövetkeztek a hitvallói helytállásnak és a vértanúságot is vállaló kitartásnak a napjai.*” Erre nem is kellett sokat várnia...

1949. június 12-én tartották meg a korszak utolsó csíksomlyói búcsúját, melyen még jelen lehetett Márton Áron is. Alig telt el azonban egy jó hét, amikor június 21-én fondorlatos módon letartóztatták. Hamarosan követte õt a többi püspök társa, és a titokban kinevezett ordináriusok is, akik közül többen (mint *Scheffler János* szatmárnémeti püspök és *Bogdánffy Szilárd* nagyváradi ordinárius) különbözõ román börtönökben szenvedtek vértanúhalált. A püspök koncepció pere 1951. július 30-án kezdõdött meg a bukaresti katonai bíróságon. Az 1946-os Memorandumot aláíró Szász Pállal, Lakatos Istvánval, Korparich Edével, valamint Venczel Józseffel, *Kurkó Gyárfással*, az MNSZ volt elnökével, *Bodor Bertalan* bankigazgatóval és *gr. Teleki Ádámmal*, az EMGE egyik volt vezetõjével együtt ítélték el. A per “kiõtli” a vád koncepcióját többször megváltoztatták (kezdetben a magyarországi Rajk-per erdélyi szálát akarták megalkotni), végül Márton Áront hazaárulás és összeesküvésben való részvétel vádjával 10 év szigorított börtönbüntetésre és életfogytiglani kényszermunkára ítélték.

A püspök elítélése nagy visszhangot váltott ki nem csak Románia-szerte, hanem nyugaton is. Mivel attól kezdve, hogy letartóztatták, semmi megbízható hír sem szivárgott ki arról, mi történt vele, nem meglepõ, hogy sokan halottnak hitték; *Vértanú püspök vértanú népe* címû,

1952-ben Párizsban magyarul és franciául megjelent könyvében egy magyar emigráns katolikus pap, *Szalay Jeromos* is halálhírét terjesztette...

Bár az erdélyi római katolikus egyház legtekintélyesebb püspökét eltávolították az útból, a kommunista hatóságoknak még sem sikerült megvalósítaniuk a tervüket, vagyis létrehozni egy Rómától független, kizárólag Bukaresttől függő “nemzeti egyházat”. Hiába tartóztatták le sorban a titokban kinevezett ordináriusokat, és hoztak létre egy szakadár egyházvezetést és az ún. papi békemozgalmat, mivel a katolikus papok döntő része továbbra is hűséges maradt Márton Áronhoz és Rómához. Végeredményben a protestáns egyházakkal szemben az erdélyi katolikus egyházat nem sikerült “betörni”.

Amikor *Sztálin* halála után Romániában is érezhetővé vált az “olvadás”, Márton Áront – az elnöki tanács, elnöke, Petru Groza kezdeményezésére – 1955. február 2-án kiengedték a börtönből. Amint megérkezett Gyulafehérvárra, összeomlott mindaz, amit a bukaresti kultusz departament (egyházügyi hivatal) és a pártszervek elértek az elmúlt öt évben. Hamarosan széleskörű pasztorális tevékenységbe fogott, bérmutakat szervezett. Ahol csak megjelent, a hívek tömegesen tódultak hozzá. Népszerűsége azonban annyira zavarta a hatóságokat, hogy szabadulása után egy évvel, 1956 nyarán háziőrizet alá helyezték és csak 1967-ben engedték véglegesen szabadon. Hiába korlátozták azonban mozgáskörét a püspöki palotára, mert még így is kézben tudta tartani egyházmegyéje vezetését. Már a palotafogságának feloldása után, 1968-ban az egyik román illetékes bevallotta a magyar nagykövetnek, hogy Márton Áron püspök a számításaiikkal ellentétben “*el tudta érni, hogy a romániai római katolikus egyház irányítását kezébe tartsa és nem csak nehezítse, hanem lehetetlenné is tegye ezen egyháznak az állammal való viszonyát...*”

Háziőrizete csupán 1967 őszén ért véget. Október 20-án a püspök részt vehetett a Curtea de Arges-i ünnepségen, majd *König* bécsi bíboros közbenjárására *Emil Bodnăra*^o miniszterelnök-helyettes november 22-én közölte vele, hogy végleg föloldották a kényszerlakhelyre vonatkozó rendeletet. Ezt követően hamarosan újra kezdte a bérmutjait, megismétlődtek az 1955-ös kiszabadulása utáni jelenetek...

Márton Áron egyházpolitikájának fő törekvése az volt, hogy egyháza függetlenségét, Rómához való hűségét minden körülmények közt megőrizze. Ezt – már amennyire egy vallásüldözö diktatúra körülményei lehetővé tették – lényegében sikerült is megvalósítania. Míg például a két református püspök engedelmesen kiszolgált a Ceau^oescu-rendszert (aminek egyik következménye az lett, hogy 1989-re katasztrófális mértéket öltött a két egyházmegyében a lelkészhiány, a két püspök pedig súlyosan kompromittálódott a rezsim gátlástalan kiszolgálása miatt), a katolikus egyház kisebb kompromisszumok árán sikeresen meg tudta őrizni függetlenségét. (Például Márton Áron a pásztorleveleit sohasem küldte előzetes cenzúrára, és azt sem tűrte, hogy az egyházügyi hatóság szabja meg, hány hallgatót vehetnek fel a teológiára...)

Bár minden püspöknek ötévente Rómába kell utaznia, Márton Áron püspökké szentelése után először csak 1969-ben kapott engedélyt a bukaresti hatóságoktól egy római látogatásra, majd még háromszor jutott ki a Vatikánba. (1971-ben magánkihallgatáson fogadta őt VI. Pál.) A hetvenes évek második felében egészsége egyre romlott. 1980. május 15-i, – utolsó – körlevelével aztán tudtára adta híveinek, hogy *II. János Pál* pápa egészsége megromlása miatt fölmentette egyházmegyéje kormányzása alól, utódává *Jakab Antalt* nevezve ki. 1980. szeptember 29-én, életének 84. évében hunyt el. Több tízezer ember vett tőle búcsút a gyulafehérvári katedrálisban elhelyezett ravatalánál. Mindenki tudta, hogy a kisebbségi sorba kényszerített erdélyi magyarság egyik legnagyobb (Illyés Gyula szavaival: “katedrális méretű”) személyiségétől vesznek végső búcsút...

Forrás: http://primus.arts.u-szeged.hu/doktar/texts/martonaron_teljes.html